

l'evolució semàntica principal hagué de ser partint del de 'tombar un cap a la costa, donar-li volta', que existia en llatí des d'època arcaica, segons ens informa el savi gramàtic antic Priscianus (*Gramm. Lat.* de Keil, II, 541) «*campso, campsan*, solebant vetustissimi dicere, «ἀπό τοῦ κάμψαι» i tan antics eren que en cita un cas en Enni (cant x), però en aquest era ja un terme del llenguatge mariner parlant d'un cap ben conegut: «*Leucatum campsan*», i és amb aquest caràcter que venia del grec i que passà primordialment al romànic.

El famós exemple de Muntaner (cap. 106) és clar i particularment eloqüent, perquè ens parla d'una navegació —es tracta d'un navegant que surt d'Augusta, a Sicília, i prometent dirigir-se a Stilo, en la costa oriental de Calàbria, canvia de rumb—: «se més en rendó en mar [es ficà resoltament mar endins] e fé la via del cap de les Coronas [‘capo Colonne’, a l'entrada del golf de Tàranto] e puix no cansà entró fo a Brandís [‘Bríndisi’]»: per arribar a Bríndisi cal tombar el cap de Santa Maria di *Leuca*, canviant, ara radicalment, de rumb en la punta d'Apúlia.⁸ Respecte de Muntaner queda un escrúpol sobre la rectitud d'aquesta lliçó, però sembla que tenim dret de passar-hi per damunt,⁹ tenint en compte que hi ha altres dues aparicions de *cansar* en un altre passatge de la seva crònica;¹⁰ i que l'ús marineresc, poc representat en la nostra literatura, ho està generosament en italià (*cansare, scansare*), i és continuació fidelíssima, literal, dels usos famosos d'Enni i d'Heròdot on el veiem néixer.¹⁰ I alhora, els passatges d'aquest ens expliquen i justifiquen, en la forma més satisfactòria, aquesta generalització de l'aorist grec, que ens havia intrigat, com a molts.¹¹

Però el que més importa, fins en aquest sentit, és posar de relleu l'ambient nàutic en què es va descabellar la història del nostre mot, des dels seus orígens fins a la baixa Edat Mitjana. Impressiona la coincidència completa dels catalans i italians medievals amb Enni; i encara més una espècie d'aire de família, que notem, entre el passatge de Muntaner i els memorables trossos on Heròdot ens conta les primeres circumnavigacions del continent africà. Els marins fenicis despatxats pel faraó Neko des del Mar Roig, sense esferir-se per l'exhauriment de llurs provisions, abastint-se de nou, per mitjà de collites improvisades, amb els cereals que sembren a la costa, *διεξελεθόντων τρίτῳ ἔτει, κάμψαντες Ἡρακλέας στήλας, ἀπίκοντο ἐς Ἀγυπτῶν* 'transcorreguts dos anys, i ja dins del tercer, després de tombar les Columnes d'Hèrcules, desemboquen en el Mediterrani i desembarquen a Egipte'.

En sentit invers el persa Sataspes passa les Columnes d'Hèrcules, i tombant el Cap Cantin (Espartel) també «se més de rendó en mar»: s'internà mar enfora per l'Oceà prenent el rumb del cap de Bona Esperança: *κάμψας τὸ ἀκροτήριον τῆς Λιβύης τῷ οὐνομα Σολόεις ἔστί, ἔπλεε πρὸς μεσαμβρίην* (IV, 42, 43).

Kámpsantes Herakléas Stélas, Kámpsas to akroté- rion, sempre l'aorist: molt natural en la narració de

peripècies i aventures nàutiques, en què allò que més interessa és la coronació afortunada o sense èxit de tota la proesa marinera, encara més que l'episodi previ de tombar un cap, per més que aquest sigui el moment capital en la realització, però aquest passarà de pressa, queda en aorist, en l'aspecte puntual del procés passat i ja consumat. D'ací la fixació estereotípica de l'ús de *kámpsai* convertit en l'infinitiu *CAMP-SARE* del llatí vulgar.

Les resonàncies de tot això vibren encara, en tornaveu, en les paraules de la Crònica de Muntaner, només que ara l'epicentre semàntic, per així dir-ho s'ha desplaçat una mica: en dir *cansar* o *no cansar* ja no pensem tant, l'autor i els seus coetanis, en el canviar de rumb com en l'abstenir-se de canviar en la dèria navegadora, no cessar en l'expedició de les naus veleres. I que des de 'cessar' es passava fàcilment a 'cansar-se', parlant del qui es mostrava las d'incessant maldar, això ens ho mostra el testimoni de tantes llengües diverses que aplega Buck (*Dict. of Sel. Synonyms*, 313a; en particular l'eslau: si *ustati* o *ustaviti* encara són només 'cessar' en els textos paleoslaus, en el txec *ustati* ja prepondera, sobre aquesta idea, l'acc. concurrent de 'fatigar-se' («get tired, cease»), i en rus *ustavať* ha quedat amb el sentit de 'cansar-se' i prou; els de *CURVARE* 'cansar' que aplega el *FEW* en el sentit de 'fatigar' (II, 156a) penso també que, ben analitzats, tenen més afinitat amb això que amb la idea de Rice.

DERIV.: *Cansament* [S. XIV]: «viu quel cavalier âs las e vansut de gran ~», Reixac, *Questa*, 129.23; «ell ha acceptat / mort, fam e set, / sentir calt, fret, / colps, batiment, / son, c.», JRoig, v. 11674, de nou v. 15695; «e venint yo per lo camí, fon sort que, per ~ de mon rocí, fuy un poch restat atrás», Joanot Martorell (Ag. I, 92; de nou I, 234). Se n'ha usat algun sinònim concurrent, com *cansera* a Tortosa i parlars de l'Ebre (Arabía, *Misc. Folk.*, 163) i valencians, o *cansadat*: «*encontinent* és feta mudansa de fredor en calentura, o de calentura en fredor, e vénen defalliment de cor, e *cansadat* e peresa», Arnau de Vilanova (*An. Sa. Tarr.* XXII, 19; la cita d'*AlcM* pot remuntar també a Arnau): en els quals més que cap formació directa és convincent de pensar en encreuaments amb els sinònims o quasi-sinònims *lassadat* (*lasset*) i derivats abstractes en *-era* (*ceguera, casera, sordera* i *lassera* mateix). *Cansadina. Cansadis. Cansador. Cansadura. Cansívol. Cansós*.

Descansar [finals del segle XIV, diccionaris de rims de Jacme Marc i Aversó, 7.8, 446.5, 574.12, 88.4, 1286.2]; *descansar-se* [Joanot Martorell, cap. 247; I, S. XVI, faules]; després, intr. *descansar*, ja corrent des de fi S. XV (Is. de Villena, etc.), que és la construcció que ha quedat¹² junt amb la transitiva 'descansar algú d'alguna cosa' [fi S. XV]; també ben genuí com a intr. en el sentit de 'recolzar una cosa en una altra, aguantar-s'hi amb suport', ja usada per Verdager i escr. mallorquins S. XIX; ja Belv. 1803: «en la arquit. estar assentat sobre alguna cosa: *inniti, incumbere*», molt recomanada per Fabra c. 1920-3 en les *Conv.*